

XAVIER BARÓ I QUERALT

**TESI DOCTORAL:
“LA HISTORIOGRAFIA CATALANA EN
EL SIGLE DEL BARROC (1585-1709)”**

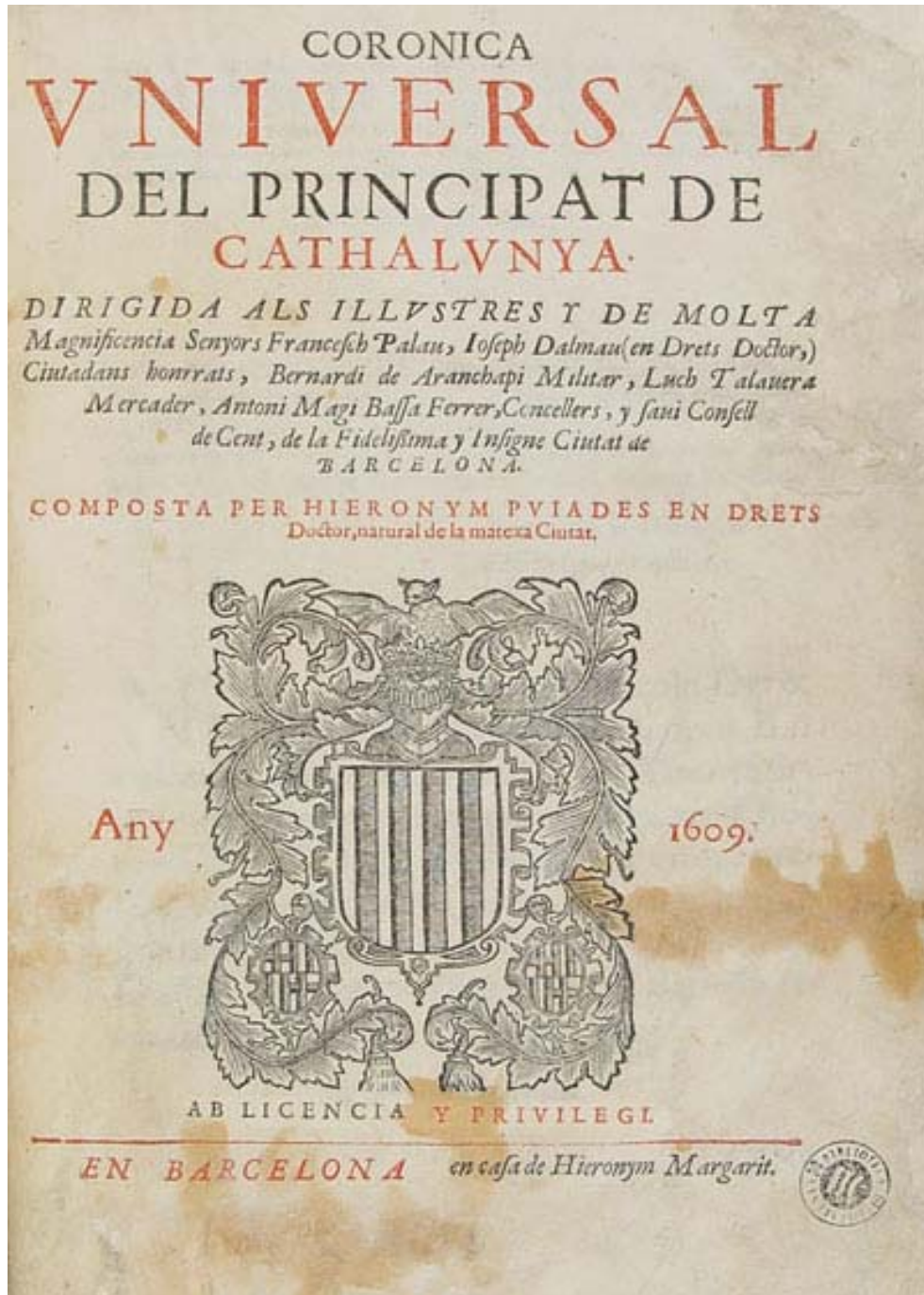
**DEPARTAMENT D’HISTÒRIA MODERNA DE LA UNIVERSITAT DE
BARCELONA**

**PROGRAMA DE DOCTORAT: “EL MÓN MEDIEVAL I MODERN: ÚLTIMES
LÍNIES DE RECERCA” (BIENNI 2000-2002)**

DIRECTOR: FERNANDO SÁNCHEZ MARCOS

BARCELONA, DESEMBRE DE 2005

6. ELS PRIMERS TEMPS DEL BARROC CATALÀ: EL TACITISTA JOAQUIM DE SETANTÍ (1550?-1617) I JERONI PUJADES (1568-1635), “LA LLUM DELS HISTORIADORS CATALANS”

Portada de l'obra de Jeroni Pujades, *Crònica Universal del Principat de Catalunya*. Barcelona: Jeroni Margarit, 1609.

6. ELS PRIMERS TEMPS DEL BARROC CATALÀ: EL TACITISTA JOAQUIM DE SETANTÍ (1550?-1617) I JERONI PUJADES (1568-1635), “LA LLUM DELS HISTORIADORS CATALANS”

Després d’haver tractat de definir el concepte de Barroc i d’haver copsat alguns dels trets característics del Barroc català, iniciem a continuació el nostre recorregut per la historiografia siscentista catalana. Començarem per Setantí, noble, erudit i polític que mostra la importància que tingué la *receptio* del tacitisme en la Catalunya d’inicis del segle XVII. Precisament correspongué a Setantí (entre d’altres) donar el vistiplau a la crònica de Pujades, el segon personatge del capítol. Pujades ha rebut una crítica molt favorable al llarg del temps, i l’abundància de referències bibliogràfiques demostra el persistent interès que ha despertat la seva obra. És precisament per aquest motiu que nosaltres ens hem limitat a presentar els aspectes més rellevants de la seva obra, ja que la seva figura podria donar peu a tota una tesi doctoral per si sola.

6.1. JOAQUIM DE SETANTÍ I EL TACITISME BARCELONÍ A LES PRIMERES DÈCADES DEL SEGLE XVII: L’ERUDICIÓ I LA CONSCIÈNCIA HISTÒRICA

6.1.1. Síntesi biogràfica

Joaquim Setantí i Alzina (1550?-1617) fou un noble, militar i escriptor català¹. Fill del *Ciudadà Honrat* Lluís-Antoni Setantí i de Ferrera i de Jerònima Olzina. De la seva infància sabem, gràcies a Gregorio de Argaiz, que fou escolà de Montserrat. Aquesta notícia fou confirmada per Pere Serra i Postius al segle XVIII i ja en el segle XX per Anselm M. Albareda². L'any 1586 va contreure matrimoni amb Verònica Cellers i Palau, vídua de Bernat-Joan Gomis, mercader, i filla de Josep Cellers, notari i escrivà major del General de Catalunya i d'Anna Palau³ i en 1608 amb Anna Brescho (o Bresco). No va tenir fills. Participà en els terços de Flandes entre els anys 1566 i 1571. Aquest any retorna a Barcelona. El 1572 Felip II li concedeix el càrrec de castellà de la fortalesa de la Bellguarda, al comtat de Rosselló. El dia 11 de febrer de 1585 compra una casa al carrer d'En Cirer, segurament per ampliar la seva propietat situada al carrer de Mercaders. El 1588 (30 de novembre) el seu nom és extret de la bossa de conseller tercer⁴ i inicia una carrera política en l'àmbit municipal que mantindrà al llarg de la seva vida. També va exercir de *Conseller en Cap* (1592 i 1604), tot i que amb un cert recel per part de membres de l'estament municipal, car no es volia que els oficials reials també gaudissin de càrrecs a la capital del Principat. També fou *Diputat* (1603). Va ser *Ciudadà Honrat* de

---

¹ Recentment, Albert Rossich ha negat que el cognom Setantí fos un mot agut. A partir d'una sèrie de recerques literàries, entre les quals destaca un fragment de les *Cobles noves en llahor de la Unio, y dels beneficis y profits que ella ha aportats en Cathalunya* (poema anònim de 1606 on es fa referència a "Setanti" i que hem inclòs en l'annex) ha demostrat que hauria de ser un terme pla, o sia, Setanti. Tot i així, hem optat pel mot agut, molt més conegut en l'actualitat i que alhora és el que segueix present en el carrer del barri de Sarrià de Barcelona, on visqué el poeta J.V. Foix. Vegeu: ROSSICH, Albert. "El cavaller Joaquim de Setanti" a *Societat d'Onomàstica. Butlletí interior* LXXX (2000), p. 3-6.

² Vegeu: ARGAIZ, Gregorio de. *La Perla de Cataluña: historia de Nuestra Señora de Monserrate*. Madrid: Andrés García de la Iglesia, 1677; SERRA I POSTIUS, Pere. *Epítome histórico del Monasterio de Monserrate*. Barcelona: Joseph Giralt, 1742, p. 473; ALBAREDA, Anselm M. *Història de Monsterrat*. Montserrat: Abadia, 1977 (6a ed), p. 219.

³ Els capitols matrimonials foren signats el 4 de febrer de 1586 a Barcelona i es conserven a l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB, notari Francesc Pedralbes, *Capítols matrimonials 1585-1595*, llig. 33).

⁴ *Manual de Novells Ardits*. Barcelona: Impremta d'en Henrich y Compañía, 1899, vol. VI, p. 112.

Barcelona i cavaller de l'orde de Montesa. El dia 13 de juny de 1606 pren possessió del títol del dit orde, en una cerimònia no exempta de polèmica. Tal i com se'ns narra en el *Manual de Novells Ardits*,

“En aquest día mossen Joachim Setantí, qui lo any passat ere conseller en cap y clavari de Barcelona, y deputat real del general de Cathalunya, y en altres temps ha tingut altres càrrechs de la ciutat, prengué la creu de Montesa en lo capítol del monestir de predicadors y si bé los consellers en cap y ters, cunyat i nebot seus, eren convidats, emperò no y foren per no torbar la festa per rahó de las cadiras que tenien lo freyle que digué la missa y don Ramon Doms, cavaller de l'hàbit, comissari del rey, per a donar-lo al dit Setantí hon dinaren en companyia del marquès de Itona. Tots seguieren en escanyos banovats sense haver hy nenguna cadira”⁵.

Per tal de contextualitzar el text, direm que Ramon d'Oms era fill d'Antoni d'Oms, que havia estat batlle de Cotlliure. D'altra banda, el marquès d'Aitona era Gastó de Montcada, pare de l'autor de l'historiador i polític valencià. En darrer terme, els consellers en cap i tercer, cunyat i nebot de Setantí, eren Gabriel-Antoni Bosser i Miquel Spanó respectivament, tal i com va clarificar en el seu moment Cristian Cortès⁶.

L'any 1610 (28 de febrer) és recompensat per Felip III pels serveis prestats a la Monarquia Catòlica “*in Hispania et Belgica*”, per la qual cosa li concedeix “*nobilitatis titulo*”⁷. Uns mesos més tard, el 5 de juny, el monarca castellà torna a expedir un altre privilegi de noblesa com a mostra d'agraïment de les tasques dutes a terme per ell i els seus avantpassats. Setantí és noble, i també ho seran els “*successores tuos per rectam lineam masculinam*”⁸. Per últim, el 14 de maig de 1616 el duc d'Alburquerque el proveí d'una de les capitànies ordinàries de Catalunya.

---

⁵ *Manual de Novells Ardits*, vol. VIII, p. 279.

⁶ CORTÈS, Cristian. *Els Setantí*. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1973, p. 135

⁷ ACA. Reg. 4893, fol 70, Cancel. R.

⁸ ACA. Reg. 4893, fol. 101, Cancel. R.

Així doncs, Setantí gaudí de càrrecs rellevants en el govern municipal de la ciutat de Barcelona, i s'ocupà d'altres tasques com l'administració del convent dels dominics de Solsona fundat per Juan Álvaro, bisbe d'aquella ciutat entre els anys 1613 i 1623.

6.1.2. Setantí com a compilador i moralista: els *Frutos de (la) Historia* (1590-1610)

Passem ara a la seva activitat intel·lectual. Home de política i de cultura, l'any 1590 va escriure *Frutos de (la) Historia*⁹, que es va reeditar en 1610 i va ser traduïda a l'italià en 1617 per Francesco Prati¹⁰. A la portada hi apareix un emblema eminentment neoestoic: "*Aerumnas lenit quies*" ("La quietud alleuja les desgràcies"), que tornarà a aparèixer en l'altra obra de l'escriptor barceloní. Què són els *Frutos de (la) Historia*? Quin objectiu pretenia assolir Setantí en donar-los a la impremta? La resposta més adequada ens la facilita el mateix Setantí. Es tracta essencialment d'un conjunt de sis textos diferents sobre la utilitat i la importància de la història, o sia, una "*recopilacion de cosas que otros inue(n)taron*"¹¹. En la introducció de l'obra el nostre autor apel·la al llegat dels clàssics per justificar que hagi triat i seleccionat fragments d'altres autors. Setantí recorda que els clàssics, així com les abelles que van de flor en flor, s'han distingit per saber copiar i imitar les idees dels seus predecessors. D'altra banda, ho justifica amb una reflexió de caire escèptic, no exempta de resignació. Els humans, diu, tendeixen a repetir de manera reiterativa el seu

---

⁹ Segons Cristian Cortès (*Els Setantí*, p. 134) i Espino, tot sembla indicar que l'única edició barcelonina de l'època va ser impresa per Llorenç Deu l'any 1610. Es conserven exemplars d'aquesta obra a la Biblioteca Nacional d'Espanya.

¹⁰ SETANTI, Giovacchino. *Frutte della historia*. Venècia: P. Milocco, 1617.

¹¹ SETANTÍ, Joaquín. *Frutos de historia*. Barcelona: Lorenzo Deu, 1610, "A don Francisco Gassol".

comportament i les seves actituds. Així doncs, per conèixer els homes del seu temps li cal tenir present què s'ha escrit sobre la condició humana anteriorment.

Heus ací el text:

*“Con razon se ha de pensar que todas las cosas humanas (...) estan ya descubiertas por la innumerable multitud de aquellos que las han ydo inuestigando, y que ha millares de años que nos seruimos de los trabajos ajenos, engañandose los que pretenden inuentar algo de nuevo”.*¹²

Un cert esperit teleològic i pessimista es deixa entreveure, car Setantí considera que l'evolució del món fa pensar que aquest està arribant a la seva darrera edat. Així doncs, la recopilació feta pel tacitista català es publica amb l'objectiu de formar a l'home culte, sobretot al polític, amb una sèrie de coneixements pràctics sobre com s'ha de governar i quins ensenyaments, bàsicament ètics i morals, es poden adquirir de la història¹³. Sobre aquest aspecte, el jesuïta Guerau fou l'aprovador de l'obra, i en feu la següent observació:

*“Será para todos util y prouechoso, y para gente politica en particular de mucha importancia y gusto”.*¹⁴

Passem ara a estudiar i valorar l'obra. Tal i com hem dit, s'estructura en sis parts ben diferenciades. En primer lloc, un text sobre la utilitat de la història (*“De historia y del prouecho que della puede sacarse”*). Es tracta d'una traducció fragmentària del *De Oratore* de Ciceró (p. 2-9) en què apareixen interessants reflexions i definicions sobre què és la història i qui està capacitada per escriure-la. Posteriorment apareixen 200 avisos i consells polítics (p. 10-

---

¹² SETANTÍ, Joaquín. *Frutos de (la) historia*, “Al prudente lector”.

¹³ Aquesta dimensió pràctica i utilitària del coneixement de la història és ja àmpliament defensada en les obres dels pensadors de l'Antiguitat, com ho posen de manifest les iròniques reflexions de Sèneca en el seu tractat sobre la brevetat de la vida (SÉNECA. *Tratados morales*, p. 173-174).

¹⁴ SETANTÍ, Joaquín. *Frutos de (la) historia*, “Aprobacion”.

64). De fet, és una traducció del text de Guicciardini *Propositioni overo Considerationi in materia di cose di Stato sotto titolo di Advertimenti, Arredimenti Civili e Cocetti Politici*, que són 145 màximes de temàtica política, a les quals hi afegí 55 màximes seves, que versaven sobre les mateixes qüestions. El text ve precedit per una breu nota biogràfica sobre la figura de Guicciardini, definit com “*el mas curioso ho(m)bre d(e) su tie(m)po*”¹⁵. Seguint el plantejaments de Schellase, Setantí formaria part del grup de tacitistes espanyols que conegueren i difongueren les teories de Tàcit a partir dels intel·lectuals europeus (en aquest cas, a partir de Guicciardini¹⁶). En tercer lloc hi ha una recopilació de màximes de diversos historiadors de l'Època Antiga (p. 65-71)¹⁷. Posteriorment trobem els “*Fundamentos de estado y instrumentos de reynar*” (p. 72-97). Estructurat en nou capítols, es repassen les virtuts que ha de tenir el qui ha de governar. A continuació hi ha la “*Instrucción general para embaxadores de Principes*” (p. 98-110) que és un únic discurs on sobresurt la prudència no exempta de pragmatisme: “*Que de las cosas q(ue) huuiere de hazer co(n)tra el gusto d(e)l Principe se disculpe con ser persona ma(n)dada*”¹⁸. En darrer terme hi ha els “*Avisos brves para gobernadores de provincias*” (p. 111-123) on es torna a insistir en el concepte de prudència i en la fragilitat dels afers humans:

“*Ha de co(n)siderar que en esta vida qua(n)to uno es mas leuantado y grande las les co(n)uiene mostrarse prude(n)te y justo, viendo que por las obras exteriores se juzgan y descubren las qualidades del animo*”¹⁹.

---

¹⁵ SETANTÍ, Joaquín. *Frutos de (la) historia*, p. 10.

¹⁶ SCHELLASE, Kenneth G. *Tacitus in Renaissance Political Thought*. Chicago: Chicago University Press, 1976.

¹⁷ Els autors són els següents: Herodot, Tucídides, Xenofont, Quint Curcius, Centori, Tàcit, Titus Livi, Egèsip, Procopi de Cesarea, Aretí, Apià Alexandrí i Dió.

¹⁸ SETANTÍ, Joaquín. *Frutos de (la) historia*, p. 99.

¹⁹ SETANTÍ, Joaquín. *Frutos de (la) historia*, p. 111.

En definitiva, tot un recull de sentències que mostren els valors polítics i ètics del polític Setantí, on sobresurten la prudència i la cautela, en un context pessimista i alhora conscient de les misèries humanes. Aquesta recopilació duta a terme per Setantí és, sens dubte, una peça clau per entendre la seva obra més coneguda i difosa, de la qual ens n'ocupem a continuació.

6.1.3. Setantí com a representant del tacitisme a Barcelona: els *Aphorismos*, les *Centellas de varios conceptos* i els *Avisos de amigo* (1614)

Posteriorment va publicar d'altres reflexions seves en l'obra *Aphorismos sacados de la Historia de Publio Cornelio Tácito por el Dr. Benedicto Arias Montano para la conseruación y aumento de las Monarchías, hasta agora no impressos. Y las Centellas de varios conceptos con los Auisos de amigo; de don Ioachin Setanti*²⁰ (1614). El llibre, dedicat a Lluís Sans i de Còdol, bisbe de Solsona i posteriorment de Barcelona, consisteix en 500 màximes atribuïdes a Arias Montano²¹ que alhora es basaven en Tácit, amb l'afegitó de 85 "Centellas" y diversos "Avisos de amigo" a càrrec del propi Setantí. Tot i així, Sanmartí afirma que "*Setantí no hizo otra cosa que plagiar a Alamos (de Barrientos), seleccionó sus aforismos y los atribuyó a Arias Montano*"²². El cas, però, no es troba exempt de polèmica, i ha estat estudiat pels especialistes sobre la recepció del tacitisme a Espanya. En qualsevol cas, hi ha acord en general en acceptar que les màximes incloses per Setantí, que atribuïa a Arias

---

²⁰ Barcelona: Sebastián Matevad, 1614. Es conserva un exemplar d'aquesta obra a la Biblioteca de la Universitat de Barcelona. La part dels *Avisos de amigo* va ser reeditada a Madrid els anys 1808 i 1857, i fou traduïda al català a inicis del segle XX (1900, 1909).

²¹ Sobre Benito Arias Montano, vegeu sobretot: SÁNCHEZ RODRÍGUEZ, Carlos. *Perfil de un humanista: Benito Arias Montano*. Huelva: Diputación Provincial, 1996; *El humanista Arias Montano (1527-1598)*. Ayuntamientos de Aracena y Alájar: Sevilla, 2000.

²² SANMARTÍ BONCOMPTE, Francisco. *Tácito en España*. Barcelona: CSIC, 1951, p. 124.

Montano, són de Baltasar Álamos de Barrientos. Per què? En primer lloc perquè hi ha 16 anys de diferència entre la mort d'Arias (1598) i la publicació de l'obra de Setantí (1614). En segon lloc, perquè en les obres d'Arias Montano no trobem referències a Tàcit. I, en darrer terme, cal tenir present el manuscrit 1162 de la Biblioteca Nacional d'Espanya. Escrit per Álamos de Barrientos, es titula *Aforismos de Cayo Cornelio Tácito para la conseruacion y aumento de las Monarquias* i correspon en bona part als publicats per Setantí l'any 1614. Així doncs, si els aforismes són d'Álamos, el que no queda clar és per què el nostre cavaller barceloní els atribuï erròniament a Arias Montano²³.

Pel que fa a las *Centellas* Cortés comenta que potser foren escrites per ordre de Felip II tot i que, recordem-ho, no es publicaren fins l'any 1617. El text de Setantí, tal i com analitzarem posteriorment, ha estat valorat de manera ben diversa per la crítica contemporània²⁴. En qualsevol cas, constitueix un exemple de tímid tacitisme present en els cercles cultes i erudits de la Barcelona de la primera meitat del segle XVII²⁵. També va ser jutge en un certamen poètic celebrat a Barcelona l'any 1601²⁶ i escriví un sonet clarament barroc dedicat a l'escriptor P. F. Tomás de Trujillo per a una obra seva²⁷.

La breu aportació literària de Setantí ha estat objecte de les valoracions més diverses. Exageradament i agosarada ha estat definit com el La Rochefoucauld espanyol, opinió que sens dubte només pot tenir el seu origen en una lectura

---

²³ Sobre aquest tema vegeu: MORALES OLIVER, Luis. *Arias Montano y la política de Felipe II en Flandes*. Madrid: Voluntad, 1927; ANTON MARTÍNEZ, Beatriz. *El Tacitismo en el siglo XVII...*, p. 134-135.

²⁴ ESPINO LÓPEZ, Antonio. "La biblioteca de don Joaquim Setantí...", p. 44 i ss.

²⁵ Cfr. SIMON, Antoni. VILLANUEVA, Jesús. "El cercle erudit i històric barcelonès dels anys vint i trenta del Sis-cents i la revolució de 1640", en *Revista de Catalunya* 122 (1997), p. 40-53.

²⁶ CORTÈS, Cristian. *Els Setantí*, p. 143; MOLAS I RIBALTA, Pere. *Catalunya i la casa d'Àustria*. Barcelona: Curial, 1996, p. 169.

²⁷ TRUJILLO, Tomás de. *Miserias del hombre y de los varios successos de su vida y de como se ha de disponer para la muerte*. Barcelona: Mauricio y Onofre Anglada, 1604.

parcial del tímid representant del tacitisme barceloní²⁸. La similitud més gran entre ells dos rau en el fet que escrigueren utilitzant les màximes i aforismes (tret d'altra banda ben corrent a l'època). Setantí no està pas a l'alçada de La Rochefoucauld (ni de Montaigne, La Bruyère o altres moralistes) però en qualsevol cas presenta algunes característiques identitàries que el fan prou interessant per copsar l'ambient cultural de la Barcelona de les primeres dècades del segle XVII. L'aprovador de l'obra, el jesuïta R. Guerau, el valorà òbviament de manera llaudatòria:

*“Me parece obra aguda, varia, apacible y provechosa, en especial para hombres de corte y de gobierno (...) y así es más de alabar el ingenio del autor, que supo tan en breve formar una idea del gobierno político y cristiano, que los largos y afeitados discursos de Platón y otros que como en sueños quisieron dibujar repúblicas y regidores dellas”.*²⁹

L'any 1614 Agustín Osorio es desfeia en elogis: *“No he tratado en este reino hombre de mejor ingenio, de más lección y experiencia en materia de gobierno”*³⁰. En el segle XVIII és elogiat per Serra i Postius en termes semblants: *“llegó a ser varón tan erudito, y tan político, como lo manifiesta un libro que escribió y dió al público”*³¹. En el segle XIX també trobem el ressò de l'obra de Setantí de la mà d'Alejandro Gómez Ranera. Aquest, en el seu *Manual de la juventud estudiosa* inclou els *“Avisos de amigo del caballero Setantí”*, que estan compresos entre les pàgines 359 i 367³². A més, les

---

²⁸ Aquesta opinió la defensà Menéndez Pelayo a *Antología de poetas líricos castellanos*. Vol X. Santander: CSIC, p. 405.

²⁹ SETANTÍ, Joaquim de. *Aphorismos sacados de la Historia de Pvblio Cornelio Tacito, por el D. Benedicto Arias Montano, para la conseruacion y aumento de las Monarchias, hasta agora no impressos. Y las Centellas de Varios Conceptos con los Auisos de Amigo*. Barcelona: Sebastian Matevat, 1614, “Aprobación”.

³⁰ Fragment citat per Ernest Moliné i Brasés en l'edició catalana dels *Avisos de Amigo*, citada en la nota 24.

³¹ Fragment citat per Ernest Moliné i Brasés en l'edició catalana dels *Avisos de Amigo*, citada en la nota 24.

³² GÓMEZ RANERA, Alejandro. *Manual de la juventud estudiosa*. Madrid: Imprenta de Fuentenebro, á cargo de Alejandro Gómez, 1841.

Centellas de varios conceptos van ser reeditades l'any 1873 a càrrec d'Alfonso de Castro, juntament amb d'altres textos de pensadors espanyols (Sèneca, Lull, Alfonso de Madrigal, Antonio de Guevara, Bartolomé de las Casas, Vives, Cano, Oliva Sabuco, Juan Huarte, Gracián, Pedro Simón Abril i Fernán Pérez de Oliva)³³. A inicis del segle XX, Ernest Moliné i Brasés traduï els "*Avisos de amigo*" al català ("restituïts a la llengua nativa del autor") i en feu una introducció amb alguns judicis crítics eminentment positius³⁴. Miquel dels Sants Oliver el qualificà d'enginyós, alhora que el definí com un dels pocs literats en castellà de relleu que Catalunya va donar al segle XVII³⁵. Posteriorment, ja en la dècada de 1950, el judici de Francisco Sanmartí fou molt més dur, titllant la seva aportació de "*una sucesión de vulgares perogrulladas*"³⁶. Darrerament, la figura de Setantí ha estat recuperada per Antonio Espino, que el valora en tant que testimoni del tacitisme, així com un representant del pensament polític de la Contrarreforma a Espanya, en el context generat arran de l'aparició de l'obra de Giovanni Botero (*La razón de Estado*, 1589), traduïda per Herrera el 1593. Què cal retenir avui en dia dels pensaments de Joaquim de Setantí? Ja hem dit que no estem davant d'una obra excepcional, però el llegat de Tàcit i dels estoics (sobretot Sèneca) ens mostra un autor d'estil senzill i clar, que reflexiona sobre la condició humana i bàsicament sobre l'art de la política, exactament l'art del sosteniment de les repúbliques i els imperis³⁷. Setantí és

---

³³ Obras escogidas de filósofos con un discurso preliminar de D. Alfonso de Castro. Madrid: Rivadeneyra, 1873.

³⁴ SETANTÍ, Joaquim. *Avisos de amich*. Barcelona: Henrich y Companyia, 1909.

³⁵ OLIVER, Miquel dels Sants. "La producció castellana a Catalunya. (Del segle XVI al XVIII)" a *Estudis Universitaris Catalans* III (1909), p. 117-129 (esp. p. 124-125).

³⁶ SANMARTÍ BONCOMPTE, Francisco. *Tácito en España*, p. 123.

³⁷ Sobre el procés de recepció del tacitisme a Espanya vegeu, a més de l'obra d'Antón Martínez citada anteriorment: ABELLÁN, José Luis. "El tacitismo" a *Historia Crítica del pensamiento español*. Madrid: Espasa-Calpe, vol. III, 1979, p. 98-111; MARAVALL, José Antonio. "La corriente doctrinal del Tacitismo político en España" a *Estudios de historia del pensamiento español. Serie Tercera: El Siglo del Barroco*. Madrid: Ediciones Cultura Hispánica,

un fervent defensor del concepte de la història com a *magistra vitae*, i així ho exposa al pròleg dels “Aphorismos”, on elogia la figura de Tàcit:

“Dizen que Alexandre Magno, viendo las sobradas alabanças que le daua(n) todos por adulacio(n) y lisonja, dixo que de buena gana bolueria despues de muerto á dar vna buelta al mundo, para ver de que manera contarian sus hechos los hombres de aquella edad, pues en el discurso de su vida la esperança y el temor dauan por sospechoso todo lo que del dezia: y assi Cornelio Tacito queriendo escriuir Historia, cuyo fin es co(n)tar la verdad de las cosas passadas, libre de las passiones del animo que pueden escurecerla quiso tomar por sugeto las vidas y los hechos de tres Emperadores, Claudio, Gayo y Neron, muertos ya cien años antes que escriuiesse, y puesta la mira en vrdir y entretexer la verdad y las sentencias con la breuedad, y co(n) la fuerça d(e) las palabras, dexò de manera atada la materia à todas estas cosas, que es imposible apartarse de su estilo sin estropear todo el sugeto”³⁸.

Els seus aforismes, com hem dit, es troben continguts a les “Centellas de varios conceptos” i als “Avisos de amigo” i mostren algunes reflexions sobre la condició del gènere humà en relació al poder polític i el seu comportament. Analitzem algunes “Centellas”. El regust neoestoic i alhora barroquitzant es pot percebre nítidament:

“Està ya tan alterada la política humana, que en muchas partes del mundo, los tenidos por sabios se gouiernan como barbaros, y los barbaros como sabios”³⁹.

Aquest neoestoicisme se sol completar amb una visió desenganyada del gènere humà, on sovint no són ben valorats ni la *plebs* ni els poderosos:

“Los ministros de justicia duermen descansadamente sobre los males agenos, y à la sombra de los suyos propios despiertan y dan gritos”⁴⁰.

Pel que fa a la política, trobem el ressò llunyà d'un cert maquiavelisme, sobretot en tant que possibilisme i realisme:

1984, p. 75-98; AMADO, María Teresa. “El pensamiento historiográfico español bajo los austrias” a *Rivista di storia della storiografia moderna* XV 1-2 (1994), p. 59-93.

³⁸ SETANTÍ, Joaquim de. *Aphorismos...*, “Al lector”.

³⁹ SETANTÍ, Joaquim de. *Aphorismos...*, fol. 1r.

⁴⁰ SETANTÍ, Joaquim de. *Aphorismos...*, fol. 1r.

*“No se ocupe el regidor en dezir mal de las leyes que no puede mudar, sino en gouernar por ellas lo mejor que sea possible”.*⁴¹

Paga la pena destacar-ne un parell més, que reforcen la idea del possibilisme, de l'adequació al pas del temps i a la idea de justícia que ha de pretendre assolir el bon governant:

“Assi como hazen los reyes del consejo de estado a los que han gouernado prouincias, aurian de hazer gouernadores d(e) prouincias a los del consejo de estado”.

*“Mira bien los caminos por donde fueron los que acertaron, pero coteja bien las circunstancias y las condiciones de los tiempos”.*⁴²

Pel que respecta als “Avisos de amigo”, ens trobem davant de més d'un centenar de frases i reflexions breus, en què es tracta

*“que los ho(m)bres que aun no estan bien informados de las cosas del mundo, quede(n) aduertidos de lo que importa para viuir en él, sin passar por el crisol de la larga experie(n)cia”.*⁴³

De la mateixa manera que en les “Centellas”, els “Avisos de Amigo” no constitueixen un *corpus* de gran profunditat teòrica ni originalitat literària, però compleixen la funció moralitzadora d'educar en l'art de la prudència i la virtut aquell que llegeix l'obra: *“Prudente es el que sabe aprouecharse de auisos, y de agenias desuenturas”*⁴⁴. El ressò d'Aristòtil s'aprecia en dues sentències en què defensa la idea de l'home com a animal polític (*“No viuas en los montes como fiera, que en ellos no hallaras prude(n)cia humana”*⁴⁵) i la teoria del terme mitjà com a pauta d'acció ètica i cívica (*“Guarda la justa mediania en todo, y no*

---

⁴¹ SETANTÍ, Joaquim de. *Aphorismos...*, fol. 3r. Vegeu com a contraposició l' “aviso” cinquè: *“Recogete en los pueblos ò ciudades sin tener populares opiniones”* (fol. 71r).

⁴² SETANTÍ, Joaquim de. *Aphorismos...*, fol. 3r, 12v.

⁴³ SETANTÍ, Joaquim de. *Aphorismos...*, fol. 70v.

⁴⁴ SETANTÍ, Joaquim de. *Aphorismos...*, fol. 71r.

⁴⁵ SETANTÍ, Joaquim de. *Aphorismos...*, fol. 71r.

vayas siguiendo los extremos⁴⁶). També les influències dels estoïcs són destacables (“*Con animo quieto calla y sufre lo que no puedes euitar hablando*”⁴⁷), a més dels habituals i tòpics elogis de la prudència: “*Prudente es el que sabe aprouecharse de auisos, y de ajenas desuenturas*”⁴⁸.

6.1.4. La biblioteca de Joaquím Setantí i Alzina

Quins llibres posseïa aquest representant de la noblesa catalana de la primera meitat del segle XVII? Quina relació es pot establir entre les possibles lectures de Setantí i la possible construcció d'una determinada identitat protonacional? El primer interrogant ha estat respost amb celeritat i minuciositat per Antonio Espino i José Luis Betrán⁴⁹. El segon, esbossat per Espino, serà analitzat més detalladament a continuació.

L'inventari dels béns de Setantí⁵⁰ recull una biblioteca composta per 370 volums que corresponen a 338 títols escrits en llatí, català, castellà, francès i italià. Seguint l'anàlisi d'Espino, cal destacar que Setantí va sentir un marcat interès per les obres de geografia i història, només comparable a l'interès per les de teoria política i dret. La filosofia i altres matèries semblen que l'interessaven menys. Tot i així, la presència d'Aristòtil és destacable, com ho prova

---

⁴⁶ SETANTÍ, Joaquim de. *Aphorismos...*, fol. 71r.

⁴⁷ SETANTÍ, Joaquim de. *Aphorismos...*, fol. 72r

⁴⁸ SETANTÍ, Joaquim de. *Aphorismos...*, fol. 71r.

⁴⁹ ESPINO LÓPEZ, Antonio. BETRÁN, José Luis. “La Historia Universal, de la Iglesia y de Europa en las bibliotecas barcelonesas de la primera mitad del seiscientos” a *Pedralbes. Revista d'Història Moderna* 18-I (1998), p. 483-490. Vegeu també les darreres aportacions d'Espino sobre el tema de la circulació dels llibres a la Catalunya de l'Edat Moderna: ESPINO LÓPEZ, Antonio. “Les lectures dels barcelonesos a la primera meitat del segle XVII. La Geografia i la Història extraeuropees”, a *Revista de Catalunya* 142 (1999), p. 22-35; “Les lectures de les dones i dels sectors populars a la Barcelona del Sis-cents (1600-1660) a *Revista de Catalunya* 162 (2001), p. 25-47; “Libros, lecturas y lectores en la Barcelona de la primera mitad del siglo XVII”, a *Estudis. Revista de Historia Moderna* 29 (2003), p. 205-230.

⁵⁰ AHPB (Barcelona), Notari Antoni Roure, *Llibre d'inventaris*, 1592-1621. Cortès ha recuperat l'ex-libris de Setantí.

l'existència de la seva *Retòrica*, la *Magna moralia*, els *Problemes*⁵¹ i una altra obra de l'Estagirita de la qual no es menciona el títol. Pel que fa a altres filòsofs, la presència dels estoics i neoplatònics és clara, com ho proven les *Cartes morals a Lucili* de Sèneca i l'obra magna de Boeci (*De consolatione philosophiae*). En l'àmbit de la història, podem constatar que l'interès del noble barceloní va ser certament ampli i divers: es perceben les ganes d'aprofundir en el que avui denominaríem història local (sobretot, la ciutat de Barcelona), nacional (abunden els llibres sobre la història de Catalunya, com l'obra de Pere Miquel Carbonell, disminueix l'interès sobre la Corona d'Aragó; interessa més el regnat dels Àustries que la història de Castella) i internacional (especialment, la història d'Itàlia, amb representants com Francesco Guicciardini o Pandolfo Collenuccio amb el seu *Compendio de las historias del reyno de Nápoles* (1498), els conflictes amb els turcs, la *remota* Àsia i les cosmografies). A tall d'exemple, Setantí tenia un exemplar de *La singular i admirable victòria que per la gràcia de N. S. D. obtingué el sereníssim senyor don Juan d'Àustria, de la potentíssima armada turquesca* (1573) de Joan Pujol. A tot això cal afegir un interès certament pronunciat –major que en altres contemporanis– pels clàssics, sobretot Tucídides (*Historia de las Guerras del Peloponeso*), Xenofont, Appià Alexandrí (*Historia de las Guerras civiles de los romanos*), Titus Livi (*Décadas*), Flavi Josef (*Las guerras de los judíos y la destrucción de Hierusalem*), Cèsar (*Comentarii de les guerres de les Gàl·lies*), Salusti (*Guerra de Yugurta*), Valeri Màxim (*Dictorum factorumque memorabilium exempla*), Cinquè Curci, Plutarc i les seves *Vides paral·leles* i per descomptat Tàcit. Pel que fa a política (entesa

---

⁵¹ Aquesta obra, una de les menys conegudes d'Aristòtil en l'actualitat, tingué una gran difusió al llarg de l'Edat Mitjana i Moderna. Composta per unes 900 preguntes i respostes, s'agrupa al voltant de 38 problemes dels més diversos temes, des de la medicina a la música, sense excloure el dret o les matemàtiques, i ha estat recentment traduïda al castellà (ARISTÓTELES. *Problemas*. Madrid: Gredos, 2004).

bàsicament com l'art de governar i exercir les lleis), Setantí posseïa alguns dels clàssics en la matèria però sobretot els pensadors més destacats de la teoria política sorgida a partir de la Contrarreforma (Felipe de la Torre i la seva *Institución de un rey cristiano*, 1556; Fr. Juan Márquez i *El Governador christiano deducido de las vidas de Moysen y Josué*, 1612, entre altres). Deixant a banda les obres de reflexió sobre l'art de governar i les qualitats que ha de tenir el governant (de les quals trobem copiosíssims exemples en la biblioteca de Setantí), també posseïa textos de tipus legal, com diversos exemplars de les *Constitucions de Catalunya*, el llibre del *Consolat de mar* o el comentari a les lleis de les Set Partides de Gregorio López (*Repertorio muy copioso de el texto y Leyes de las Siete Partidas*, 1598), així com obres corogràfiques en les quals abunden elements de tipus jurídic (els *Discursos sobre la qualitat del Principat de Catalunya* de Francesc de Gilabert i d'Alentorn, 1616). A destacar també les obres sobre l'art i la tècnica de la guerra, que també poblaven la biblioteca del noble català⁵², sense oblidar la presència de la literatura, sobretot els clàssics (les *Metamorfosis* d'Ovidi, l'*Eneida* de Virgili), la literatura italiana (*Orlando furioso* d'Ariosto, Petrarca) i catalana (*Blanquerna* de Ramon Llull, Ausiàs March, Pere Serafí i Juan Boscán).

En suma, podem afirmar que els vectors identitaris que es poden percebre a partir de l'estudi de la biblioteca de Setantí, reflecteixen els gustos de la noblesa catalana de la primera meitat del segle XVII, a saber: presència destacada de l'interès per la història de Catalunya (i no només aquesta, sinó també la seva geografia i el seu sistema jurídic i legal), però aquest interès no

---

⁵² Sobre aquest tema, vegeu el recent estudi d'ESPINO LÓPEZ, Antonio. *Guerra y cultura en la Época Moderna*. Madrid: Ministerio de Defensa, 2001.

exclou el contacte amb altres realitats culturals, que van des de la política i la història europea (destaca, com hem vist, la presència de la cultura italiana en la seva més àmplia extensió, ja que d'aquest país provenen llibres d'història i també de teoria política) fins al gust per conèixer realitats molt més remotes i *exòtiques* (com és l'interès per la història i la realitat d'Àsia, constatable en la *Historia del gran reino de China* de Juan González de Mendoza, publicada l'any 1585 a Roma), en les quals Amèrica sembla quedar bastant al marge. Recordem, *en passant*, el migrat paper dels catalans en el descobriment i contacte amb el Nou Món, parc, evidentment, si es compara amb el paper jugat per altres territoris de la Monarquia Catòlica com Castella, Andalusia o Extremadura. Del Nou Món trobem *La Araucana* d'Alonso de Ercilla i *La Historia de las Indias primera y segunda parte*, molt probablement de Gonzalo Fernández de Oviedo. Constatem també, a partir d'aquest breu recorregut geogràfic i temàtic pels gustos de Setantí, que el noble barceloní posseïa, a la vegada, les obres més destacades que van configurar la cosmovisió i pensament contrareformista, fruit de Trento. Per altra banda, cal destacar que, a diferència de l'actualitat, el fet lingüístic no sembla constituir un vector identitari *per se*: Setantí llegeix en diverses llengües europees (o, si més no, en té les obres), i el paper de la catalana no és ni de bon tros preponderant⁵³. La identitat catalana, en el cas de Setantí, sembla afirmar-se bàsicament a partir dels privilegis jurídics i històrics, però no encara a partir de la llengua del Principat.

---

⁵³ Vegeu: CORTÈS, Cristian. *Els Setantí*, p. 139-140.

Sembla evident, doncs, que es percep una clara relació entre les obres que Setantí posseïa i certs trets identitaris que comencen a configurar la personalitat protonacional de Catalunya en el marc de la Monarquia Hispànica. L'escriptor i polític Joaquim Setantí i Alzina mostra uns interessos clars: el gust per la història pretèrita de Catalunya, al costat d'un menor interès per la història de la Corona d'Aragó i/o d'Espanya (cosa que evidentment ens permet avançar en l'estudi dels vectors identitaris de la Catalunya de l'època). Aquest gust per la història de Catalunya es completa amb la presència de textos jurídics, polítics i legals. La llengua catalana encara no apareix com un vector identitari *per se*. Haurem d'esperar a la fi del segle XVII (i de manera més notòria en el segle XVIII, i per descomptat en el Romanticisme) per constatar com la llengua es perfila en un dels elements més notoris d'afirmació identitària.

Un altre vector identitari és la presència de la cultura italiana. Un erudit com Setantí, representant de la cultura catalana dels inicis del segle XVII coneix i n'admira les aportacions dels seus autors. Aquesta presència, com hem vist, es percep no només en les obres d'història, sinó també en les literàries (Petrarca, per exemple). Itàlia és, *de facto*, la porta a Europa: d'Itàlia procedeixen en general les històries universals que posseïen els nostres protagonistes, i també bona part de les obres de teoria política, de reflexió sobre el paper del governant i del príncep⁵⁴ i les obres morals (clara mostra de la introducció i ràpida assimilació de la moral contrareformista). No deixa de cridar l'atenció l'escassa presència del Nou Món. A pesar d'haver trobat algunes obres de

---

⁵⁴ Com a rèplica a les aportacions de Maquiavel, és clar. És interessant tornar a insistir en les reaccions en contra de Maquiavel que se suscitaron al llarg de l'Edat Moderna, tal i com es posa de manifest amb la inclusió de les seves obres en l'Index de llibres prohibits, així com la crema en públic de les seves obres, tal i com succeí a Malta l'any 1609. (CASSAR, Carmel. *Withcraft, Sorcery and the Inquisition. A Study of Cultural Values in Early Modern Malta*. Msida: Mireva Publications, 1996, p. 93-96).

temàtica indiana, semblen preocupar (i per tant interessar) més els conflictes de Flandes o la presència dels Turcs.

Finalment, la presència dels clàssics. Podem afirmar que certament en la cosmovisió barroca catalana el llegat clàssic juga un paper clau, ja sigui en la seva presència literària (Ovidi, Virgili), historiogràfica (Tàcit en primer lloc, seguit per Xenofont, Titus Livi, Plutarc, etc), o filosòfica (el pes aclaparador de l'herència estoica, a saber: Marc Aureli, Epíctet, Ciceró, a més d'Aristòtil i Boeci).

En suma, elements culturals variats, barreja d'herència clàssica (tacitisme, estoïcisme) i de regust italianitzant (en tots els sentits), amb un acusat interès pels temps pretèrits de Catalunya.

6.2. ALGUNS ASPECTES DE LA VIDA I L'OBRA DE JERONI PUJADES (1568-1635)

Jeroni Pujades (Barcelona 1568-Castelló d'Empúries 1635) va ser un historiador, jurista i escriptor (dietarista i poeta) molt destacat en els primers temps del Barroc català⁵⁵. Doctor en dret civil i canònic per la Universitat de Lleida, procedia d'una família vinculada al món del dret. El seu pare, Miquel Pujades (1529-1585), va ser un home de lleis i membre del Consell de Cent,

---

⁵⁵ Sobre Pujades, vegeu sobretot: MATEU LLOPIS, Felipe. *Los historiadores...*, p. 40-42; TORRENT, Rafel. "La Crónica de J. Pujades", a *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos I* (1962), p. 51-99; DURAN I SANPERE, Agustí. "Jeroni Pujades" a *Pels camins de la història*. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1973, p. 87-88; CASAS I HOMS, Josep M. "Introducció" a *Dietari de Jeroni Pujades*. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1975, vol. I, p. 11-65; PUJOL I CANELLES, Miquel. "Aportació a la biografia de Jeroni Pujades. Una biblioteca particular de començament del segle XVII" a *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos XVIII* (1985), p. 99-247; ALCOBERRO, Agustí. "La pagesia a l'obra de Jeroni Pujades, jurista i historiador" a *L'Avenç 115* (1988), p. 18-23; AMELANG, James. "El mundo mental de Jeroni Pujades" a KAGAN, R. L. PARKER, G (Eds). *España, Europa y el mundo Atlántico*. Madrid: Marcial Pons, 2001, p. 279-298; SIMON, Antoni. "La historiografia del segle del Barroc...", p. 97.

ahora que en el text anònim *Viatge a l'infern de Pere Porter* apareixia vinculat a casos de corrupció judicial.

Va viure a Lleida la seva etapa com a estudiant i entre els anys 1585 i 1591. Posteriorment s'instal·là a Barcelona. Allà contragué matrimoni amb Elisabet, filla de Bernat Roig, oïdor de l'Audiència. D'aquest matrimoni nasqueren nou fills. Jeroni enviudà i es tornà a casar el 1607 amb Salvadora, amb qui tingué deu fills més.

Al llarg de la seva vida professional, Pujades exercí ocupacions diverses: professor de dret canònic a la Universitat de Barcelona, jurat del Consell de Cent (els biennis 1599-1600, 1602-03, 1609-10, 1612-13, 1615-16 i 1620-21) i advocat, on freqüentment treballà per a membres de la noblesa catalana (les ocupacions més importants foren la de comissari general i assessor del duc de Cardona i la d'advocat fiscal del comtat d'Empúries, fet que l'obligà a traslladar-se a Castelló d'Empúries. Tot i així, el 1609 dimití d'aquests càrrecs i tornà a Barcelona. Allà es dedicà a les tasques polítiques i jurídiques. Foren anys d'un intens esforç per assolir càrrecs a l'Audiència, però tots els intents fracassaren. Desenganyat, decidí tornar a Castelló d'Empúries (1621), on passà els darrers anys de la seva vida exercint diverses ocupacions de tipus jurídic.

6.2.1. Valoració de la seva obra

Pel que fa a la seva obra, cal tenir present que segons molts especialistes, l'obra de Pujades marca el punt més alt de desenvolupament tècnic i epistemològic entre els historiadors catalans del Barroc. De fet, hi ha un ampli consens a valorar positivament el rigor i esperit crític de Pujades. Contemporanis com Esteve de Corbera destaquen el seu nivell (si bé menciona

l'aridesa del seu estil). Al llarg del segle XVII fou tingut com una autèntica autoritat en la matèria (Jeroni de Capmany, en la seva introducció a la crònica de Jeroni de Real no dubta a definir-lo com “la llum dels historiadors catalans”⁵⁶). A les darreries del segle XVII també en parlà positivament Nicolás Antonio. En el segle XIX rebé els elogis de J. Villanueva i Fèlix Torres Amat. Cal destacar que al llarg d'aquella centúria veié la llum l'edició completa de la seva *Crònica*⁵⁷. El segle XX també li fou favorable. Antoni Rovira i Virgili el considerà molt superior a la resta d'autors del segle, sobretot en comparació a Feliu de la Penya⁵⁸. En la dècada de 1940, Felipe Mateu y Llopis valorà positivament el seu fort amor a la pàtria (cita el conegut fragment de Pujades on afirma que “al home savi li es mes preciosa la terra natural que l'or y riquezas del Perú”⁵⁹) i la seva tècnica adequada, l'esperit crític i documental, alhora que recordava la utilització de ciències auxiliars de la història com la numismàtica i l'epigrafia. En la dècada de 1960, John H. Elliott destacà sobretot el seu *Dietari*, que veié la llum al llarg de la següent dècada. La majoria dels historiadors actuals el valoren molt positivament, i fins i tot en fa una lectura elogiosa R. Grau, tan crític amb la historiografia catalana siscentista. Aquest atribueix la ingenuïtat de Pujades a un gust “excessiu” per l'erudició, però no pas a l'incompetència o el desconeixement:

“La divulgació de les falsificacions no era el resultat de la ignorància, sinó precisament de l'erudició dels historiadors (...). En efecte, verificar els fets consignats pels historiadors equivalia, segons Pujades, a citar l'autor o autors que els havien introduït o incorporat a les seves narracions. Com més llarga fos

---

⁵⁶ Vegeu l'apartat 10.1 del present treball.

⁵⁷ PUJADES, Jerónimo. *Crònica Universal del Principado de Cataluña*. Barcelona: Imprenta de José Torner, 1829-1832. Aquesta obra ha estat reeditada amb altres textos, en format electrònic per MOLAS RIBALTA, Pere (Comp). *Textos Clásicos para la Historia de Cataluña (II)*. Madrid, 2000.

⁵⁸ ROVIRA I VIRGILI, Antoni. *Història nacional de Catalunya*. Barcelona: Edicions Pàtria, 1922, vol. I, p. 49.

⁵⁹ Fol. 3r.

la rastallera d'autoritats aplegades, més certa era considerada la informació (...). Malgrat la seva credulitat, Pujades era un investigador en un sentit molt més estricte que no pas Feliu de la Penya⁶⁰.

6.2.2. La Crònica Universal del Principat de Catalunya (1609)

Pujades destinà bona part dels seus esforços intel·lectuals a donar al Principat d'una història general i completa del Principat. Fruit d'aquests esforços fou la seva *Crònica*, molt ambiciosa pel que respecta a temàtica i fonts utilitzades. El primer volum, escrit en català, veié la llum l'any 1609 gràcies al suport econòmic del Consell de Barcelona⁶¹. Pel que ens refereix el propi Pujades, hi treballà entre els anys 1601 i 1604 i l'edició no arribà al carrer fins l'any 1610⁶². Què succeí entre aquells anys? Carlos Pizarro ha estudiat amb deteniment el procés. Pujades entregà l'original el 26 de febrer de 1604, però el suport econòmic es retrassà. El 25 d'abril de 1606 el municipi de Barcelona delibera "que los magnífics consellers fassan mirar y reveure la dita obra per personas propectas y versadas en ystoria y desapassionadas", i decidiren crear una comissió de quatre membres (entre els quals hi havia Joaquim de Setantí, l'altre protagonista d'aquest capítol) que avaluessin l'obra⁶³. Després d'haver aconseguit el vistiplau de la comissió, Pujades rebé el *placet* del bisbe Rafael de Rovirola (31 de maig de 1607). L'obra no fou definitivament censurada fins el 26 d'agost de 1609, després de les deliberacions d'una nova comissió en la

---

⁶⁰ GRAU, Ramon. "Les batalles de la historiografia crítica" a GABRIEL, Pere (dir). *Història de la cultura catalana*. Barcelona: Edicions 62, vol. III, 1996, p. 196-198.

⁶¹ PUJADES, Jeroni. *Crònica Universal del Principat de Catalunya*. Barcelona: Jeroni Margarit, 1609. Aquesta edició es pot consultar a: <http://www.cervantesvirtual.com>. Sobre el complex procés de publicació, vegeu: PIZARRO CARRASCO, Carlos. "Edición y mecenazgo: la publicación de historias generales en Cataluña (1599-1628)" a *Pedralbes. Revista d'història moderna* 21 (2001), p. 121-136.

⁶² *Dietari de Jeroni Pujades*. Barcelona: Fundació Vives Casajuana, 1975, vol. IV, p. 29

⁶³ AHCB, Consell de Cent, *Registre de Deliberacions*, II-115, 1605-1606, fol. 99.

que treballava també Onofre Manescal⁶⁴. Pizarro atribueix el retard a les estades fora de Barcelona de l'autor, a més de la seva mala salut, sense oblidar les reserves que podien tenir alguns grups socials a atorgar subvencions econòmiques per la publicació d'obres d'història⁶⁵.

Què caracteritza l'obra de Pujades? Ja hem destacat el seu rigor. Cal parlar també d'una utilització exhaustiva de les fonts de que podia disposar. Així, al final de l'obra hi ha una "Taula dels escriptors i autors, dels quals es estada treta la present obra". Entre d'altres, cita autors com Ambrosio de Morales, Diego de Valera, Florián de Ocampo, Jerónimo Blancas, Jerónimo de Zurita, Vaseo, Sículo, Lluís Pons d'Icart, Beuter, Pedro de Medina, Mariana, Garibay, Rodrigo Ximénez de Rada i Damián de Goes. A més, tal i com ja hem dit, feu ús de l'epigrafia i la numismàtica. En el proemi del primer volum trobem una veritable declaració d'intencions. Pujades opta per l'objectivitat en la recerca, i considera que només farà ús d'aquelles fonts que hagi pogut llegir. Malauradament, però, tal i com ha apuntat Simon⁶⁶, el nostre autor va ser incapaç de desfer-se d'algunes llegendes que ell mateix prometia eliminar:

"Y perquè no aparega contenir indoctes faules y fingides trobes, (...) certifich al lector: que no escriuré cosa sens autoritat y testimoni, o sens donar la rahó me aurà mogut a seguir lo que diré. De manera que podra facilmente fer-se la censura de la veritat. (...) Ningun autor citaré que no'l haja vist, o que diga qui ne l'aurà citat. Quant se offeriran opinions diverças, las referiré; y si en alguna manera és posible, com ho serà las més vegades, les concordaré. Y si no abast a conformar-les, posades ab sos fonaments restaran a discreció del lector"⁶⁷.

D'altra banda, en aquest proemi trobem una reflexió de Pujades que esdevindrà un tòpic en les obres d'història escrites en la Catalunya del Barroc.

---

⁶⁴ Vegeu l'apartat 5.3 del present treball.

⁶⁵ PIZARRO, Carlos. "Erudición y mecenazgo...", p. 132.

⁶⁶ SIMON, A. "La historiografia del segle del Barroc...", p. 97.

⁶⁷ PUJADES, Jeroni. *Crònica Universal del Principat de Cathalunya*. Barcelona: Jeroni Margarit, 1609, f. 3

L'autor es dol que els catalans no cultivin la història de la seva pàtria, i que prenguin com a vàlides les històries escrites per autors d'altres pobles:

“Los latins, alemanys, francesos, grechs, castellans, aragonesos y valencians celebran los seus coronistas, y los cathalans ab tanta benevolència ademeten als uns y als altres y honrran als forasters”⁶⁸.

El primer volum de la crònica comprèn des de la creació del món fins a l'any 714. Cal atribuir a Pujades la noció del pacte entre els catalans i els carolingis, que tanta transcendència tingué en la construcció i evolució del discurs històric siscentista català⁶⁹.

La segona i tercera parts tingueren una sort ben diferent. Pujades les escriví en castellà i restaren inèdites. Al llarg de la Guerra dels Segadors se les apropià Pierre de Marca. En feu ús per a l'elaboració de la seva *Marca Hispanica*, tot i no citar-ne mai la procedència⁷⁰. L'obra fou consultada per il·lustrats catalans com Pau Ignasi de Dalmases, Josep de Taverner i Pere Serra, però no fou publicada fins el segle XIX. Per a l'elaboració d'aquestes dues parts Pujades va aplegar una gran quantitat de documents d'arxiu del Principat, del Rosselló i del Llenguadoc. Aquests documents, copiats en tres volums, són coneguts amb el nom de *Flosculi* i actualment es troben a la Biblioteca Nacional de França (fons Baluze números 234, 238 i 239).

6.2.3. El *Dietari*, font bàsica per conèixer el segle XVII català

Deixant de banda la seva crònica, Pujades escriví un dietari entre els anys 1601 i 1625. L'objectiu fonamental d'aquest dietari era disposar d'informació

---

⁶⁸ PUJADES, Jeroni. *Crònica Universal del Principat de Cathalunya*, f. 8.

⁶⁹ PALOS, Joan Lluís. “Pujades”, a SIMON, Antoni (Dir). *Diccionari d'historiografia catalana*, p. 957.

⁷⁰ VILLANUEVA, Jesús. “La ‘Marca hispanica’ de Pierre de Marca y Étienne baluze a través de sus tres momentos de composición (1648, 1660, 1688): de ‘ilustración’ humanista a colección documental” a *Pedralbes. Revista d'història moderna* 24 (2004), p. 205-232..

suficient quan arribés el moment d'escriure la història del seu temps de la *Crònica Universal del Principat de Catalunya*. El dietari de Pujades va restar inèdit fins la seva publicació entre els anys 1975 i 1976, després d'haver constatat que s'havia perdut com a mínim un terç del total del text. En qualsevol cas, es tracta d'una obra imprescindible on Pujades es fa ressò de tot allò que considera noticable. Pel seu dietari desfilen personatges molt variats, des del monarca fins individus anònims, i sempre sobresurt un afany de detallisme i minuciositat, alhora que no s'estalvia crítiques a les autoritats o a persones properes. Per la seva importància, James Amelang l'ha comparat amb el diari de Samuel Pepys⁷¹. En darrer terme, cal destacar que Pujades també fou autor d'alguns versos, com els escrits en motiu de la canonització de sant Ramon de Penyafort (1601) o santa Teresa de Jesús (1622).

---

⁷¹ AMELANG, James. "El mundo mental...", p. 282.